

Бойчук В. М., кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ;

Бойчук М. В., кандидат філологічних наук, викладач циклу видавничої справи та редагування Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В ІСТОРИЧНОМУ ТА МОДЕРНОМУ КОНТЕКСТІ

Мовна політика – складне явище, яке потребує комплексного опрацювання й аналізу як із боку мовознавців, так і політологів, соціологів, культурологів та інших дослідників-гуманитаріїв. Складність зазначеної проблеми зумовлюється багатьма чинниками, які дуже часто об'єктивуються, а тому перебувають поза зоною впливу і контролю владних інституцій.

З іншого боку, український досвід націє-і державотворення засвідчує той факт, що нерідко питання мовної політики перебувають на маргінесі політико-правових і законодавчих процесів. Це дає змогу багатьом дослідниками характеризувати українську мовну політику як непослідовну і надто «м'яку».

Не можна однозначно стверджувати, що держава стояла осторонь процесів мовного планування з початку проголошення незалежності, однак динаміка глобалізаційних процесів у сучасному світі передбачає ухвалення термінових і якісних рішень, які б ефективно покращували сьогоднішню ситуацію в царині регулювання мовних відносин. Прикладом може слугувати нещодавно ухвалений Верховною Радою Закон «Про освіту», що засвідчив перші паростки рішучої націоцентричної політики української влади.

Для підвищення якості мовної політики варто аналізувати всебічно як міжнародний досвід, так й історичну спадщину з цього питання.

Автори Енциклопедії українознавства в 11 томах визначають мовну політику як складову національної політики,

що спрямована на «розвиток і плекання певної мови або ж на обмеження її прав та можливостей вільного розвитку» [1, с. 1622]. Відповідно – у багатонаціональних державах мовна політика надає панівній мові виняткового становища, тоді як недержавні народи «вбачають у боротьбі за мову основу свого самобутнього існування» [1, с. 1622].

Зважаючи на те що наш народ довгі роки перебував у становищі недержавного, питання мовної політики для української нації часто набували вітального характеру. А політику стосовно вирішення мовного питання, зокрема в історичному аспекті, можна поділити на мовну політику панівного класу (режиму) щодо мови меншостей та мовну політику цих меншостей стосовно своїх рідних мов.

У сучасній гуманітаристиці мовну політику визначають як сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи у певному напрямі [2, с. 315], тобто певною мірою актуалізується лише один аспект, тоді як проблема є різнобічною і часто унікальною у тих чи тих історичних умовах.

Відомо, що мовна політика на теренах, де проживали етнічні українці, упродовж останніх століть була несприятливою стосовно їхньої мови. Так, у часи Великого князівства Литовського українська разом із білоруською були мовами державно-адміністративними, але після поширення влади Польщі на Галичині і Холмщині, а далі й на інших просторах України, упродовж 15–16 століть українська мова витісняється цілковито з державних установ латинською завдяки системній мовній політиці польських королів, незважаючи на гарантії уній і протести української шляхти (таємний з'їзд у Луцьку 1569 р., письмові протести до короля 1577 р. та ін).

З протилежного боку, мовна політика царської Росії також сприяла витісненню української мови з державно-політичного життя (укази 1627 і 1628 рр. про заборону книгодрукування українським варіантом церковно-слов'янської мови, указ 1721 року про заборону книгодрукування українською, укази 1727, 1728, 1735 рр. про вилучення з церков усіх україномовних книг і їх заміна на російськомовні). Як наслідок,

з другої половини 18 ст. Київська академія і всі школи поступово перейшли на російську мову. Надалі відомі сумнозвісні т. зв. емські укази та валуєвські циркуляри, які призвели до повної заборони української мови.

За часів УРСР мовна політика була непослідовною, з хитаннями від українізації до тотального переслідування за відстоювання українських інтересів тощо.

Отже, той аспект мовної політики, що спрямований на зменшення функціоналу і сфери вжитку української мови, опрацьовано сучасними вітчизняними науковцями ґрунтовно, зроблено історично вивірені й зважені висновки, але водночас сьогодні відчувається брак нових ідей, які б знайшли втілення у правотворчій роботі й практиці правозастосування в мовному питанні. Саме тому варто звернути увагу на окремі засади формування національної мовної політики, для прикладу, країн Балтії, описані західними науковцями у працях «Language Politics and Practices in the Baltic States» (автори Gabrielle Hogan-Brun, Uldis Ozolins, Meilutė Ramonienė & Mart Rannut), «Language Planning and Policy in Europe: The Baltic States, Ireland and Italy» (автори Robert V. Kaplan, Richard V. Baldauf), «Language policies and practices across the Baltic: processes, challenges and prospects» (автори Triin Vihalemm and Gabrielle Hogan-Brun) та ін.

Таким чином, європейські прагнення нашої держави уможливають надалі запозичення кращого досвіду провідних сучасних демократій, сприятимуть формуванню такої національної мовної політики, яка, ґрунтуючись на історичному досвіді, синтезуватиме в собі найкращі ідеї сьогодення й відповідатиме модерній практиці мовного планування.

Список використаних джерел

1. Маркусь В. Мовна політика / В. Маркусь // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1996. – Т. 5. – С. 1622–1624.

2. Мовна політика // Політологічна енциклопедія : навч. посібник : у 9 т. / А. О. Карасевич, Л. С. Шачковська. – Умань, 2016. – Т. 4. – С. 315–316.